

PAAUGLIŲ DELINKVENTINIO ELGESIO APRAIŠKOS MOKYKLOJE

Vaida Padgurskytė

Šiaulių universiteto Edukologijos katedra

E. p. vaida.padgurskyte@gmail.com

Įvadas

Paauglystė yra vienas svarbiausių periodų žmogaus gyvenime. Noras tapti nepriklausoma asmenybe yra prioritetas, kurio įvairiais būdais – priimtinais ir laužančiais nusistovėjusias visuomenės normas bei standartus – bandoma pasiekti. Tačiau dažnas paauglys sunkiai geba atsirinkti, koks elgesys ir veiksmai yra priimtini, o kurie visuomenėje laikomi žalingais. Jaunimas bando išmėginti viską, kad suprastų, ko nori iš jo visuomenė ir ko siekia jis pats. Mokykla yra antroji socialinė institucija (po šeimos), kurioje paauglio elgesys yra atspindys to, ko mokoma šeimoje, kokios vertybės perteikiamos susiformavusiai asmenybei. L. Abromaitienė (2012) teigia, kad šeima – pirmoji ir svarbiausia socialinė institucija, mikroaplinka, perteikianti tam tikrus elgesio modelius, kuriuos įsisąmonina ir perima vaikas. Nė vienas vaikas nėra gimęs nusikaltėliu, tačiau šeima kartais tampa pirmąja institucija, kurioje pradeda formuotis delinkventiško elgesio užuomazgos, o mokykloje toks elgesys tampa vis dažnesnis.

Delinkventinis elgesys pastaruoju metu tampa gana opia visuomenės problema, todėl ir yra įvairių mokslo sričių – sociologijos, kriminologijos, medicinos, pedagogikos, socialinio darbo, socialinės pedagogikos – tyrinėjimo objektas. Mokslininkai (Valickas, 1997; Kvieskienė, 2005; Jovaiša, 2007; Žukauskienė, 2012), aptardami delinkventinio elgesio sampratą, teigia, kad delinkventinis elgesys – poelgiai, pažeidžiantys egzistuojančio elgesio normas, bet nesukeliantys rimto pavojaus ir nedarantys didelės žalos. Dažniausiai būdingas vaikams ir paaugliams. Delinkventinio elgesio formos yra smulkūs nesūžengimai, dorovės normų nepaisymas (pvz., nedrausmingas elgesys, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas, bėgimas iš pamokų ir kt.). Nemažai Lietuvos mokslininkų nagrinėjo delinkventinį elgesį ir jo raiškos formas: G. Kvieskienė (1999) tyrė delinkventinį elgesį ir nepilnamečių nusikalstamumą, I. Leliūgienė (1994), R. Žukauskienė (2006), R. Paulauskas (1988) analizavo delinkventinį elgesį ir kriminalinį elgesį. A. Rauckienė ir V. Kalaitienė (2002) tyrinėjo vaikų delinkventinės raiškos požymius ir tendencijas mokyk-

los aplinkoje, M. Pileckaitė-Markovienė (2006) tyrė 16–18 metų delinkventinio elgesio paauglių savivertę ir vidinės darnos ypatumus, J. Veličkienė (2015) nagrinėjo mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo ypatumus, vykdant paauglių delinkventinio elgesio prevenciją.

Užsienio šalių mokslininkų (Cobb-Clark ir kt., 2014; Andrews ir kt., 2017) tyrimų lauke taip pat aptinkamas vaikų delinkventinis elgesys, kuris reiškiasi santykiuose su tėvais. M. E. Shippen, D. Petterson (2012), D. Bender ir kt. (2014), J. Fisher ir N. Aydin (2012), R. Loeber ir A. Mastenb (2004) analizavo delinkventinio elgesio apraiškas mokykloje, bendruomenėje ir socialiniuose tinkluose.

Delinkventinio elgesio prevencijai Lietuvos mokyklose išleistas Švietimo ir mokslo ministerijos 2017-06-30 raštas Nr. SR-3013 dėl prevencinių programų įgyvendinimo. Švietimo įstatymo (2016) pataisose numatyta, kad nuo 2017-09-01 švietimo įstaigos privalo sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui nuolat dalyvauti bent vienoje nuoseklioje, ilgalaikėje socialines ir emocines kompetencijas ugdančioje prevencinėje programoje, apimančioje smurto, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, sveikos gyvensenos skatinimą. Žinodami būdus, kaip užkirsti kelią įvairių kryptų pažeidimams, ir sumažindami rizikos pavojų ateityje, galime užauginti sąmoningą, tikslų siekiantį išsilavinusį Lietuvos pilietį. Mokykloje vaikai praleidžia daug laiko: mokosi, atranda savo gabumus, silpnąsias ir stipriąsias puses, talentus, susiranda daug draugų, kartais padaro neigiamų dalykų, apie kuriuos net nesusimąsto. Mūsų manymu, mokykla yra erdvė, kurioje paauglys tampa brandžia asmenybe, tik tam reikia sudaryti atitinkamas sąlygas ir nepamiršti nuolatinio dialogo ne tik su paaugliu, bet ir jo šeima.

Tyrimo tikslas – nustatyti paauglių delinkventinio elgesio apraiškas mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Susipažinti su delinkventinio elgesio samprata teoriniu aspektu.
2. Išanalizuoti VI–X klasių mokinių nuomones apie delinkventinio elgesio apraiškas mokykloje.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė, naudota siekiant pateikti delinkventinio elgesio sampratos mokslines interpretacijas.
2. Interviu metodas (nestruktūruotas interviu), taikytas siekiant ištirti, kokios paauglių delinkventinio elgesio apraiškos vyrauja bendrojo ugdymo mokykloje.

Tyrimo imtis ir tiriamųjų charakteristika

Tyrimo dalyvavo 121 Radviliškio rajono x gimnazijos mokinys iš VI–X klasių, kurie sutiko savanoriškai atlikti apklausą internetu. Tiriamųjų amžius nuo 12 iki 17 metų: šeštokų – 34 (31,5 %), septintokų – 10 (9,3 %), aštuntokų – 32 (29,6 %), devintokų – 20 (18,5 %), dešimtokų – 12 (11,1 %). Tyrimas atliktas 2017-12-07 nuo 8.30 val. iki 2017-12-15 17 val. apklausų platformoje www.apklausk.lt.

Delinkventinio elgesio samprata: teorinis aspektas

S. Herms (2005) teigimu, delinkventinis elgesys – tiesioginė žmogaus pykčio ir atmetimo išraiška, įtūžio prasiveržimas, valios pasireiškimas, atvira konfrontacija su kitais, aktyvus mėginimas valdyti situaciją ir kitus žmones. Toks elgesys susijęs su taisyklių, visuomeninių normų pažeidimu, veiksmais, nukreiptais prieš kitus žmones. Be veiklų, reikalaujančių teisinės atsakomybės, vaikai ir paaugliai dar dažniau atlieka begalę įvairių smulkių nusižengimų, kurie literatūroje dažnai įvardijami kaip „delinkventinis“ elgesys (Žukauskienė, 2006). A. Juodraičio (2013) nuomone, delinkventai dažniausiai nepadarą rimtų teisės pažeidimų arba nusikaltimų. Delinkventinis elgesys – tai smulkūs nusižengimai, moralinių elgesio normų pažeidimai, kurie nesukelia rimto pavojaus ir nepadarą didelės žalos (pvz., tai gali būti nedisciplinuotas, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas, bėgimas iš pamokų ir pan.). Delinkventai – tai faktiškai padidėjusios rizikos vaikai ir paaugliai, kuriems taikomos visuomeninio poveikio priemonės (Valickas, 1997, p. 13). Tačiau, kaip teigia mokslininkai, nėra prieita prie vienodos nuomonės, siekiant paaiškinti delinkventinio elgesio sąvoką (Abromaitienė, 2012; Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Daugelis lietuvių mokslininkų (Valickas, 1997; Vaitekoniene, 2001; Leliūgienė, 2005) savo tyrimuose išskiria paauglių delinkventinį elgesį lemiančius veiksniai:

- Šeima – asmenybės formavimas, auklėjimo klaidos, kontrolės trūkumas, prieštaringi reikalavimai, asocialus, nepastovus santykių stilius.
- Mokykla – neigiamas mokyklos poveikis, nesėkmių ir neigiamų vertinimų dominavimas.
- Bendraamžiai – atstūmimas ir izoliacija bendra-

amžių grupėse, palankumas asocialų elgesį demonstruojančioms subkultūroms.

- Žiniasklaida – informavimo priemonės, ypač akcentuojama prievarta ir įvairios smurto formos.
- Individualios – asmeninės savybės, raidos sutrikimai, charakteris.

G. Kvieskienė (2005) itin akcentuoja šeimos vaidmenį formuojantis delinkventiniam elgesiui. Mokslininkės teigimu, tėvų atsakomybės už savo vaikus sumažėjimas, šeimos ekonominės problemos, nepakankama socialinių ir specializuotų prevencijos institucijų veikla, lėšų trūkumas – pagrindinės problemos, dėl kurių kyla nepilnamečių nusikalstamumas, kuris yra svarbi socialinė problema įvairiose valstybėse. Be šeimos vaidmens, yra neabejotinai svarbūs ir kiti mokslininkų išskirti delinkventinį elgesį lemiantys veiksniai. Kiekvieno veiksnio aptarimas, jo išsami analizė reikalauja atskiro tyrimo ir mokslinių, praktinių įžvalgų bei interpretacijų.

M. Galaguzova (Галагузова, 2000) išskiria tokius delinkventinio elgesio tipus:

- smurtiniai nusižengimai, įvairaus pobūdžio įžeidimai, sumušimai, padegimai, sadistiniai veiksmai, nukreipti prieš tam tikrus asmenis;
- nusižengimai, siekiant asmeninės materialinės naudos, įskaitant smulkias vagystes, reketo atvejus, mašinų bei kitas vagystes;
- nelegalių narkotikų platinimas ir prekyba.

Mokslinėje literatūroje nėra visuotinai priimtos, vienodos ir delinkventinio elgesio požymių klasifikacijos. O. Suvorova (Суворова, 2009) pateikia tokią jų klasifikaciją:

- chuliganizmas;
- vagystės;
- vandalizmas;
- fizinė prievarta;
- prekyba narkotikais;
- žiaurus elgesys su gyvūnais;
- padegimai.

S. Akutina ir A. Semavina (Акутина, Семавина, 2016) pateikia delinkventinio elgesio raiškos pavyzdžių, kurie reiškiasi vaikų bei paauglių mokykloje aplinkoje ir gyvenime:

- nenoras lankyti mokyklą, reguliariai neatliekami namų darbai ir kitos užduotys;
- dažnas lankymasis asocialiose ir neformaliose grupėse;
- asocialaus smurto išraiškos;
- smulkios vagystės;
- bėgimas iš namų;
- azartiniai žaidimai.

Mokslininkai nurodo ir galimas vaikų bei paauglių delinkventinio elgesio priežastis. V. Družininis (Дружинин, 2009) nuomone, vaikų delinkventinį elgesį lemia: tėvų įtaka (alkoholizmas, psichikos sutrikimai, netinkamas vaikų auklėjimas – autoritarinis

auklėjimo stilius, asocialus elgesys, barniai); vaikų ar paauglių hiperaktyvumas, sumažėjusi elgesio kontrolė; vaikų ar paauglių atėmimas iš tėvų (gyvenimas socializacijos centruose, vaikų namuose). L. Jovaišos (2007) nuomone, delinkventinio elgesio priežastys yra šios: ydingas auklėjimas šeimoje, vaikų įtraukimas į nusikalstamą veiklą, socialinis nesubrendimas, sociopatija¹, charakterio nukrypimai (akcentuacijos), psichopatija, lytiniai iškrypimai. G. Valicko (1997) teigimu, delinkventinis elgesys pasireiškia ryšių su amoraliais žmonėmis arba nusikaltėliais palaikymu, bėgimu iš namų, rūkymu, užsiėmimu nelegalia veikla, elgetavimu, išmaldos prašymu gatvėje, alkoholinių gėrimų viešose vietose vartojimu, girtavimu. J. Žukauskienės (2012) nuomone, jaunų žmonių delinkventinis elgesys yra laikomas normaliu, įprastu ir laikinu reiškiniu šiame amžiaus tarpsnyje. G. Kvieskienės (2005) teigimu, delinkventinio elgesio sampratai įtakos turi sociokultūrinis kontekstas, vieta ir laikas bei kiti specifiniai išoriniai veiksniai. Įvairiose kultūrose delinkventiški asmenys apibūdinami įvairiai: sunkūs ar sunkiai auklėjami, probleminiai, asocialūs, patologiniai, deviantiniai, asocialūs, antivisuomeniniai, nusikalstami, kriminaliniai ar amoralūs.

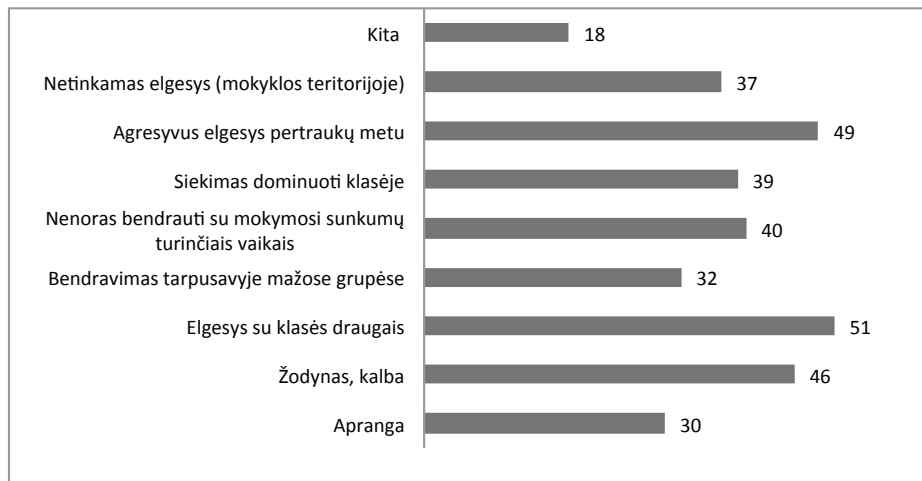
Šiame tyrime daugiau dėmesio bus skiriama paauglių delinkventinio elgesio apraiškų mokykloje analizei, nes, kaip rodo tyrimai, tai yra dažnas reiškinys, kurio priežastis, anot I. Leliūgienės (2003), didele dalimi yra vaikų pedagoginis apleistumas, kai dėl auklėjimo stokos ar ugdymo turinio proceso trūkumų atsiranda vaiko veiklos ir elgesio nukrypimų nuo normos. Tyrimus atlikti paauglių grupėse paskatino ir A. Kravčenkos (Кравченко, 2006, p. 245) įžvalgos, teigiančios, kad delinkventinis elgesys dažniau egzistuoja paauglystėje negu kituose amžiaus tarpsniuose dėl daugelio priežasčių. Svarbiausias kriterijus – socialinis nebrandumas ir fiziologiniai kūno pasikeitimai, kurie pasireiškia noru patirti aštrius pojūčius, nepakankamas gebėjimas atsakyti už savo veiksmus, didelis noras būti nepriklausomiems. Paauglys nepasiruošęs įvykdyti nustatytų vaidmenų visuomenėje, kurių reikalauja aplinkiniai.

Tyrimo rezultatai ir analizė

Respondentų buvo klausiama, koks jų požiūris į mokyklą, ir pateikti trys atsakymo variantai – *teigiamas, neigiamas, abejingas*, iš kurių reikėjo pasirinkti respondentui tinkamą teiginį. Natūralu, bet požiūriai vienas nuo kito skyrėsi, todėl ir atsakymai labai įvairūs. Paaugliai, kurie teigiamai atsiliepia apie mokyklą, akcentavo, kad jiems patinka *saugi ir komfortiška mokyklos aplinka, mokytojų atsakingumas ir racionalus požiūris į mokinius, platus veiklų spektras*. Paaugliams reikalinga veiklų įvairovė, kad tinkamai galėtų realizuoti save ir savo gebėjimus mokykloje. Atsirado mokinių, kurių požiūris į mokyklą neigiamas, nes *kartais iš manęs tyčiojasi; nepatogu vaikščioti po kabinetus iš pirmo ir trečio aukšto; daug vaikų eina į tualetą; dideli vaikai stumdo penktokus; kartais nesuprantu, ką aiškina mokytojai; valgykloje nenuvalyti stalai; ant laiptų stumdosi visi; kartais būna informacijos perteklius ir nespėjame jos įsisavinti; reikia anksti keltis; mokyklos autobusas veža vieną kartą per dieną; nežinau, ar mokomus dalykus panaudosiu ateityje*. Mokiniai, kurių požiūris neigiamas, išvelgia dalykus, kurie susiję su tam tikromis problemomis, pavyzdžiui, mokinių pavėžėjimo į mokyklą problema; valgyklos darbuotojų neatsakingumu ir laiko trūkumu, nes nepasirūpina, kad pietų stalai visada būtų švarūs; patyčiomis, nes iš 121 moksleivio trečdalis tiriamaųjų nurodė, kad tyčiojama iš mokinių labai dažnai, vyresni mokiniai negerbia jaunesnių (pertraukų metu visi stumdosi), motyvacijos trūkumas, nes paaugliai nesupranta, kad ne visi dalykai, kurių mokosi, bus naudojami kasdieniniame gyvenime, bet tai žinoti yra būtina. Vis dėlto atsirado mokinių, kurių požiūris į mokyklą yra abejingas, nes *mokykla griaua asmenines individualių žmonių savybes, ne visi mokytojai sudomina savo dėstomu dalyku, gaunu blogus pažymius, nepasitikiu savimi*. Keletas mokinių yra abejingi dėl patiriamų asmeninių problemų ir mokymosi sunkumų bei nusistovėjusių stereotipų.

Paauglių teirautasi apie kylančių konfliktų priežastis mokykloje. Kiekvienas respondentas galėjo pasirinkti po kelis tinkamus atsakymo variantus. Gauti atsakymai pateikiami paveiksle.

¹ Sociopatija (lot. *socius* – bendrininkas + gr. *patheia* – kančia) – psichopatijos rūšis: asmens būdo anomalijos, kurios pasireiškia nesugebėjimu prisitaikyti prie visuomenės (Psichologijos žodynas, 2003).

Pav. Mokykloje kylančių konfliktų priežastys (N = 121)

Dažniausios konfliktų priežastys: netinkamas elgesys su klasės draugais, agresyvus elgesys pertraukų metu, skurdus žodynas, nerišli kalba, siekis dominuoti klasėje. 51 respondentas atsakė, kad dažna konfliktų priežastis yra netinkamas elgesys su klasės draugais, 49 respondentai teigė, kad agresyvus elgesys pertraukų metu irgi yra labai dažna konfliktų priežastis. Galime teigti, kad konfliktus provokuoja netinkamai besielgiantys paaugliai, kurie nesilaiko taisyklių ir nori būti pranašesni už kitus mokinius, todėl dažnai panaudoja fizinę jėgą. Labai svarbios konfliktų priežastys yra skurdus žodynas ir kalba, nenoras bendrauti su mokymosi sunkumų turinčiais vaikais. Žodinės patyčios pastaruoju metu mokykloje yra opi problema, su kuria susiduria paaugliai. Netinkama intonacija pasakytas sakiny, kalbėjimas žargonu – tai situacijos, kai paauglius labai lengvai galima išprovokuoti, nes paauglystėje psichika yra ypač pažeidžiama ir išsakyti įžeidinėjimai priimami labai asmeniškai. 37 atsakiusieji teigė, kad netinkamas elgesys mokyklos teritorijoje taip pat yra kylančių konfliktų priežastis. 39 respondentų teigimu, siekimas dominuoti klasėje irgi yra konfliktų priežastis, nes kiekvienas paauglys siekia tapti lyderiu ir įvairiais būdais bando to pasiekti: vieni siekia gerai mokytis, kiti savo blogu elgesiu bando atkreipti kitų dėmesį. Bendravimas mažose grupėse – taip pat yra mokykloje kylančių konfliktų priežastis. Tai pareiškė 32 respondentai. Be aštuonių variantų, paaugliai turėjo galimybę pateikti savo atsakymą ir langelyje, kuriame pažymėta „Kita“. 18 respondentų įvardijo priežastis, kodėl kyla konfliktai: *tyčiojasi iš kitų; bando išsiskirti iš kitų klasiokų; viskas juokinga; apkalbėjimas už akių; atsikalbinėjimas; daužosi, įžeidinėja; kopijuoja aprangą, elgesį; nusišnekėjimas; stumdomi; ignoruoja; nedaro namų darbų*. Paaugliai apibūdina vieną problemą, kuri yra labai aktuali, – tai noras dominuoti klasėje ir bandymas visais būdais atkreipti į save dėmesį.

Respondentai turėjo įvardyti nusižengimus, kuriuos padarė vieni ar kartu su draugais mokyklos teritorijoje. Atsakymų buvo labai įvairių; vieni teigė, kad mokykloje nieko blogo nedaro, tik mokosi, o kiti paaugliai pasidalijo savo patirtimi: *beldėme į kiekvieno kabineto duris per pamokas ir pabėgdavome; du draugai susimušė, o kiti ėjo žiūrėti muštynių; pataikiau vaikui į galvą; pradarėme langą; gėrėme alkoholį; buvome be uniformos; su klasioku iškėlėme duris; išdaužėme langą; kiti rūko pastoviai, visi mato ir nieko nedaro; keikėmės ir triukšmavome; darėme, bet nesakysiu – paslaptis; žaidžiau per pamoką su telefonu; per pamoką išėjau į „Norfą“; sulaužiau suoliuką; keikiausi*. Buvo ir piktų komentarų, pavyzdžiui, *koks tavo reikalas; susitiksime ir pasakysiu; nežadu tau sakyti nieko*. Galima manyti, kad vaikas neturėjo nuotikos ar buvo susierzinęs, galbūt turi elgesio problemų, todėl nenorėjo atsakinėti į klausimus.

Vis dėlto didelė dauguma paauglių atsakė, kad mokosi ir neturi laiko užsiimti bloga veikla. Tačiau išgirsti kai kurie mokinių atsakymai verčia sunerimti dėl tokio paauglių elgesio mokyklos aplinkoje.

Respondentų buvo prašoma pateikti pavyzdžių, koks būna elgesys, kai paaugliai nepaiso nusistovėjusių taisyklių. Tiriamieji teigė, kad taisyklių nepaisymas pasireiškia, kai: bando būti „mandresni“ už kitus; rodo, kad yra „kieti“, bet taip neatrodo; vaidina, kad yra suaugę; jie keikiasi, mušasi ir bando parodyti, kiek didvyriai; rūko, tyčiojasi iš kitų; daro tai, kas patinka, o ne priimtina; geria, mušasi; bando parodyti, kad visada yra teisūs; sukelia muštynes; atsikalbinėja prieš mokytojus, žaidžia per pamoką telefonu; bando vaidinti „kietus“ ir pritraukti kitų dėmesį; jiems nusispjaut ant „šulės“; rūko prie mokyklos, nes yra „kieti“; rėkauja ir nori iš kitų dėmesio; įžeidinėja kitus, nerodo pagarbos mokytojams ir klasės draugams; tyčiojasi iš mokinių, mokytojų, jie nori, kad juos visi pastebėtų ir bijotų; nesilaikydami taisyklės išjungti

telefoną pamokų metu, jie trukdo kitiems ir bando įrodyti, kad jiems taisyklės negalioja; neateina į pamokas laiku, naudoja telefoną pamokų metu; jie bando pasirodyti kitiems ir klasės draugams, kad jiems nesvarbu, kokios pasekmės bus ar dar kas nors; jie nori įrodyti, jog yra stiprūs; viešojoje vietoje šiukšlina. Netinkamai paaugliai elgiasi, nes nori pasirodyti lyderiais. Dauguma respondentų tai įvardijo kaip „kietumą“. Natūralu, kad kiekvienas paauglys bando atrasti savo vietą mokyklos kolektyve, tačiau, imituodami netinkamą elgesį, sau užsiklijuoja blogiuko etiketę.

Respondentų prašyta pasidalyti savo patirtimi ir papasakoti, ar pažįsta paauglių, kurių elgesys agresyvus, įžūlus, bauginantis ir kokiais būdais pasireiškia agresija. Dauguma apklaustųjų teigė, kad paauglių, kurių elgesys įžūlus ir agresyvus, nepažįsta. Keli respondentai teigė, kad jų aplinkoje yra agresyvių jaunuolių. Tiriamųjų nuomone, agresyvus elgesys pasireiškia, kai: *stumdomi; prasivardžiuoja; žiūri piktomis akimis; mušasi; erzina; šaukia; dažnai kartoja „ko žiūri?“; užgaulioja; netolerantiški kitų žmonių atžvilgiu; nejaučia ribų bendraudami su kitais asmenimis; kvailioja; tranko į lubas, duris; keikiasi; vartoja necenzūrinius žodžius; „kaip tėvai auklėja, toks ir vaikas“; kabinėjasi; šeimoje blogai elgiasi; turi daug draugų ir kitiems bando sukelti baimę; mano esantys gudrūs; greitai supyksta. Agresijos demonstravimas yra dažnas reiškinys paauglių elgesyje. Viena respondentė papasakojo istoriją apie netinkamos reputacijos paauglį savo aplinkoje: *Taip, aš pažįstu, jis už mane vyresnis. Bando sukelti baimę mažesniems už save, aš už jį esu jaunesnė, bet aš jo nebijau, nes man jo elgesys atrodo juokingas. Jis man daug kartų grasino, bet aš į tai nekreipiu dėmesio. Matydama, kad jis skriaudžia mažesni, aš jį apginu, nes man jo gaila. O kai jį ginu, jis man grasina, bet aš tiesiog pasakau, kad nebijau, be abejo, jis man yra trenkęs, bet aš moku pastovėti už save ir kitus, sugebu apsiginti. Todėl jis dabar nesikabinėja nei prie manęs, nei prie kitų. Respondentės patirtis yra gana skaudi, bet parodo, kad ji sugeba kovoti ir netoleruoti tokio paauglio elgesio. Vadinasi, būtina garsiai kalbėti apie savo išgyvenimus, nes tokiu būdu tampa psichologiškai stiprus ir tavo skriaudėjas dažniausiai pradeda tavę vengti.**

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad delinkventinis elgesys yra aktuali problema ne tik Lietuvos mokslininkams, bet ir užsienio tyrėjams. Delinkventinio elgesio problematika Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose nagrinėjama įvairiais aspektais ir kryptimis. Tačiau ši problema ypač turėtų būti analizuojama pedagogams ir tėvams skirtoje literatūroje, spaudoje, TV ir kitose diskusijose, nes tai gali padėti išvengti neigiamų

pasekmių jauno žmogaus gyvenime.

2. Tyrimas atskleidė, kad paauglių delinkventinio elgesio apraiškos mokykloje labai įvairios. Išanalizavus apklausos internetu rezultatus paaiškėjo, kad paaugliai pastebi, jog rūkymas, patyčios, necenzūrinė leksika, konfliktai tarp mokinių, jaunesnių mokinių užkabinėjimas, siekis dominuoti paauglių rate yra dažnas reiškinys šiuolaikinėje mokykloje. Tokie faktai verčia suserimti dėl kai kurių paauglių elgesio mokyklos aplinkoje.
3. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad vis dėlto didelė dauguma apklaustų paauglių mokykloje elgiasi tinkamai, daug dėmesio skiria mokymuisi ir neturi laiko užsiimti netinkama veikla.

Literatūra

1. Abromaitienė L., 2012, *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: Technologija.
2. Andrews N. C. Z., Hanish L. D., Santos C. E., 2017, Reciprocal Associations between Delinquent Behavior and Social Network Position during Middle School. *Journal of Youth and Adolescence*, 15. P. 1–15.
3. Bakutyte R., Geležinienė R., Gumuliauskienė A., Juodraitis A., Jurevičienė M., Šapelytė O., 2013, *Socializacijos centro veiklos modeliavimas: ugdytinių resocializacijos procesų valdymas ir metodika*. Vilnius: BMK Leidykla.
4. Bender D., Lösel F., 2014, Aggressive, Delinquent, and Violent Outcomes of School Bullying: Do Family and Individual Factors Have a Protective Function? *Journal of School Violence*, 1(13). P. 46–69.
5. Berns R. M., 2009, *Vaiko socializacija. Šeima. Mokykla. Visuomenė*. Vilnius: Logotipas.
6. Cobb-Clark D. A. et al., 2014, *Fathers and youths' delinquent behavior*. NBER Working Paper No. 17507.
7. Fisher J., Aydin A., Kostenmuller A., Frey D., Fisher P., 2012, *The Delinquent Media Effect: Delinquency – Reinforcing Video Games Increase Players Attitudinal And Behavioral Inclination Toward Delinquent Behavior*. Psychology of Popular Media Culture.
8. Gottfredson D. C., 2001, *Schools and Delinquency*. Cambridge University Press.
9. Herms S., 2005, *Sunkūs vaikai. Praktiniai patarimai auklėtojoms ir vaikams*. Vilnius: Alma littera.
10. Jovaiša L., 2007, *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
11. Justickaja S., Kalpokas V., Ūselė L., 2008, 15-17 amžiaus moksleivių delinkventinis elgesys ir viktimizacija Lietuvoje. *Teisės problemos*. Nr. 4 (62), P. 67–108.
12. Justickaja S., Kalpokas V., 2008, Youth delinquency in Lithuania. In: M. Stekete, M. Moll, A. Kapardis (Eds.), *Juvenile delinquency in six new EU member states*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
13. Kučinskas V., Kučinskienė R., 2000, *Socialinis darbas švietimo sistemoje. Teoriniai aspektai*: studijų knyga. Klaipėda.
14. Kvieskienė G., 2005, *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

15. Kvieskienė G., 2003, *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
16. Leliūgienė I., 2003, *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
17. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas, 2015, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-12-05]. Prieiga per internetą: <https://goo.gl/pxpX22>.
18. Loeber R., Mastenb A., 2004, Desistance from persistent serious delinquency in the transition to adulthood. *Cambridge University Press*. Vol. 16. No. 4. P. 897–918.
19. Marcu M., Hula D., 2013, Early Starter – The Early Detection of Delinquency Risk. *Social Change Review*. Vol. 11(2), [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-09]. Prieiga per internetą: <https://goo.gl/vTNMQD>.
20. Paulauskas R., 1988, *Delinkventiškos asmenybės formavimosi priežastys ir jos perauklėjimo problemos*. Vilnius.
21. Pileckaitė-Markovienė M., 2006, *16-18 metų delinkventinio elgesio paauglių savivertės ir vidinės darnos ypatumai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-01-05]. Prieiga per internetą: <https://goo.gl/J9Kht4>.
22. Rauckienė A., Kolaitienė V., 2002, *Vaikų delinkventinės elgsenos raiškos socialinė-pedagoginė klinika*. Klaipėdos universitetas, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-05]. Prieiga per internetą: <https://goo.gl/EYcL8Z>.
23. Shippen M. E., Petterson D., 2012, Community and School Practices to Reduce Delinquent Behavior Intervening on the School-to-Prison Pipeline. *SAGE journals*, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-05]. Prieiga per internetą: <https://goo.gl/PA3CPF>.
24. Valickas G., 1997, *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius.
25. Vaitekoniene V., 2001, *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai: kvalifikacijos kėlimo kursų „Nepilnamečių kriminalinė justicija“ paskaitų medžiaga*. Vilnius.
26. Veličkienė J., 2015, *Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo ypatumai vykdant paauglių delinkventinio elgesio prevenciją*, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-01-23]. Prieiga per internetą: <https://goo.gl/Wai1bM>.
27. Vileikienė E., 2007, *Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: Sociologinė analizė*. Vilnius.
28. Žukauskienė R., 2012, *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.
29. Žukauskienė R., 2006, *Individualus darbas su nusikalsti linkusiu vaiku: metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
30. Акутина С. П., Семавина, А. А., 2016, Проблема делинквентного поведения подростков в условиях общеобразовательной организации. *Молодой ученый*. № 8, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-23]. Prieiga per internetą: <https://moluch.ru/archive/112/28702>.
31. Галагузова М. А., 2000, *Социальная педагогика*. Москва.
32. Долгова В. И., Иванова Л. В., Банщикова А. И., 2015, Психологические особенности агрессивного поведения подростков. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*, 31, 11–15.
33. Дружинин В. Н., 2009, *Психология: Учебник для гуманитарных вузов*. СПб.: Питер.
34. Щелина Т. Т., 2015, *Теория и практика психолого-социальной работы в современном обществе*. Арзамас.
35. Чуносос М. А., 2017, Особенности проведения психолого-педагогической профилактики делинквентного поведения с детьми младшего школьного возраста. № 4 (21). *Таврический научный обозревателю*. № 4 (21).
36. Кравченко А. И., 2006, *Социология: Учебник для бакалавров*. Издательство «Прспект».
37. Паулаускас Р., 1988, *Личностный фактор делинквентного поведения старших подростков и возможности его изменения в индивидуальной работе: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук: 13.00.01 – теория и история педагогики*. Вильнюс.
38. Пинаев П. В., Некрасов Д. Ю., 2013, Влияние семьи на формирование девиантности подростка. *Вестник Пермского Университета*, Выпуск 1 (13), 54–62.
39. Суворова О. В., 2009, *Психология девиантного поведения: Методические рекомендации для студентов*. Нижний Новгород: Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет.

Summary

THE EXPRESSION OF ADOLESCENTS' DELINQUENT BEHAVIOUR AT SCHOOL

V. Padgurskytė

Adolescence is a very important period in a person's life. The wish to become an independent personality becomes a priority that is pursued in various ways — acceptable and contradictory to society's norms and standards. However, every adolescent can hardly distinguish proper behaviour and actions from harmful ones. The youths want to try everything in order to understand what society expects from them and what they expect from themselves. School is the second social environment (after the family) where an adolescent's behaviour reflects what is being taught in the family, what values are transmitted to a newly formed personality.

With the help of scientific researches we may prove that delinquent adolescents' behaviour, its expressions, problems are especially acute research problems for Lithuanian and foreign researchers. Having carried out the research, we found out that there is a big variety of expressions of delinquent behaviour at school. Summarising the results of the survey we may state that smoking, bullying, uncensored vocabulary, conflicts among pupils, harassment of younger pupils, aspiration to dominate among adolescents are frequent phenomena in modern school, therefore, these facts cause concern in reference to the behaviour of certain pupils in an educational environment. However, the majority of questioned pupils stated that they behave properly, pay much attention to studies and do not have time for inappropriate activities.

Keywords: *adolescent, delinquent behaviour, school.*

Santrauka

PAAUGLIŲ DELINKVENTINIO ELGESIO APRAIŠKOS MOKYKLOJE

V. Padgurskytė

Paauglystė yra itin svarbus periodas žmogaus gyvenime. Noras tapti nepriklausoma asmenybe tampa prioritetu, kurio siekiama įvairiais būdais – priimtinais ir laužančiais nusistovėjusias visuomenės normas bei standartus. Tačiau dažnas paauglys sunkiai geba atsirinkti, koks elgesys ir veiksmai yra priimtini, o kurie visuomenėje laikomi žalingais. Jaunimas bando išmėginti viską, kad suprastų, ko nori iš jo visuomenė ir ko siekia jis pats. Mokykla yra antroji socialinė aplinka (po šeimos), kurioje paauglio elgesys yra atspindys, ko mokoma šeimoje ir kokios vertybės perteikiamos naujai susiformavusiai asmenybei.

Moksliniais tyrimais galima pagrįsti, kad Lietuvos ir užsienio mokslininkams delinkventinis paauglių elgesys, jo apraiškos, problematika yra itin aktuali tyrimų tema. Atlikus tyrimą išsiaiškinta, kad delinkventinio elgesio apraiškos mokykloje yra labai įvairios. Apibendrinami gautus apklausos rezultatus, galime teigti, jog rūkymas, patyčios, necenzūrinė leksika, konfliktai tarp mokinių, jaunesnių mokinių užkabinėjimas, siekis dominuoti paauglių rate yra dažni reiškiniai šių dienų mokykloje, todėl šie faktai leidžia sunerimti dėl kai kurių mokinių elgesio ugdymo aplinkoje. Tačiau dauguma apklaustųjų teigė, kad elgiasi tinkamai, daug dėmesio skiria mokslams ir neturi laiko užsiimti netinka veikla.

Prasminiai žodžiai: *paauglys, delinkventinis elgesys, mokykla.*

Įteikta 2018-04-09

Priimta 2018-05-04